

یک پیشنهاد تازه در فن عروض

فصل دوم - اوزان مختلط

چنانکه گفتیم اوزان مختلط از ترکیب دو شکل مختلف حاصل میشود ولی بعضی که قبلاً ذکر شد تمام اشکال بایکدیگر قابل ترکیب نیستند و نیز اشکالیکه بایکدیگر ترکیب میشوند تابع قواعد خاصی میباشند بدین معنی که:

۱- هر گاه شکل اول « مستفعلن » به شکل دوم « فاعلاتن » متصل شود میتوان شکل اول را خفیف بکار برد (مستفعل فاعلاتن) - و در اتصال باشکال دیگر خفیف آن مطلوب نیست

۲- اشکالیکه آخر آنها بدویا سه هجای بلند ختم شود (مانند فاعلاتن - فاعلاتن - مفاعیلن) عموماً در اتصال بشکلی که هجای اول آن بلند باشد (مانند: مستفعلن - مفتعلن - فاعلاتن) بصورت خفیف مطلوبند (فاعلاتن مستفعلن..)

۳- شکل پنجم و ششم (مفعلن - مفاعیلن) در اتصال بشکلی که هجای اول آن کوتاه باشد (مانند: فاعلاتن - مفاعیلن - مفاعیلن) خفیف آورده نمیشود

۴- علاوه بر شرائط فوق توازن بین دو شکل امریست ضروری که آنرا ذوق سلیم بخوبی تشخیص میدهد و ما بیشتر اوزان را که از اختلاط دو شکل متوازن بدست میآید ذیلاً میآوریم و چون منظور نشان دادن راه تشخیص و تقطیع اوزانست نه معرفی همه آنها، ممکن است اوزانی از قلم افتاده باشد که خواننده هنگام برخورد

بآنها میتواند خود نام وزن و افاعیل آنرا تشخیص دهد

الف - اوزان مختلط شکل اول

۱- شکل اول با دوم : مستفعلن فاعلاتن

۱- هشت هجائی سالم : مستفعلن فاعلاتن = سلطان سیرسلو کم فرمانروای
ملو کم . صفا اصفهانی . (مجتث مربع سالم)

۲- دور هشت هجائی سالم : ۲ بار مستفعلن فاعلاتن = دل بردی از من
بیغما ای ترک غارتگر من دیدی چه آوردی آخر از دست دل برسر من . صفا
اصفهانی : (مجتث مثنی سالم)

۳- هشت هجائی خفیف : مستفعلن فاعلاتن = آن لعبت نازنینم شد
غارت عقل و دینم . (هزج مسدس اخرج مقبوض ابتر = مفعول مفاعیلن فع)

۴- دور هشت هجائی خفیف : ۲ بار مستفعلن فاعلاتن = من رند قرابه نویسی
از مصطله الستم ذکر باده عشق وحدت یکجگرعه فکند منم .

۵- نه هجائی سالم : مستفعلن فاعلاتن فع (فاع) = سرمت جام الستم من
از باده عشق مستم من . (مجتث مسدس مجحوف یا مجحوف مسبغ از اصل
مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن و میتوان آنرا به مفعول مفعول مفعول (مفعولان) تقطیع
کرده هزج مسدس اخرج مخنق یا مخنق مسبغ نامید .)

۶- نه هجائی خفیف : مستفعلن فاعلاتن فع (فاع) = ای لعبت گلعداز من
ای از تو خرم بهار من . (قریب مسدس اخرج محذوف یا مقصور = مفعول مفعول
فاعیلن (فاعلان))

۷- ده هجائی اول سالم : مستفعلن فاعلاتن فعل (فعول) = آشفته از
اشتیاق منم آزرده دل از فراقت منم (مجتث مسدس مربع از اصل مستفعلن
فاعلاتن فاعلاتن و میتوان آنرا بر مفعول مفعول مفعول فع (فاع) تقطیع کرده

هزج مثنوی اُخرِب اِبتَر یا ازل نامید .

۸- ده هجائی دوم خفیف : مستفعلن فاعلات فعلن (فعلان) = بیرونشد

از احتراق بهرام و آوردن شاه ماه پیغام . المعجم (قریب مسدس اُخرِب سالم
یا مسبغ = مفعول مفعول فاعلاتن (فاعلاتان)

۹- ده هجائی دوم دور کن خفیف : مستفعلن فاعلات فعلن (فعلان) = ای زلف

تو هر همی کمندی چشمت بگرشمه چشم بندی . سعدی (هزج مسدس اُخرِب
مقبوض محذوف یا مقصور = مفعول مفاعلهن فاعولن (مفاعیل)

۱۰- یازده هجائی دوم سالم : مستفعلن فاعلاتن فاعولن (فاعولان) = جز مهر

او آشنائی ندارم جز کوی او ره بجائی ندارم . (اُخرِس مسدس محذوف یا
مقصور از اصل مستفعلن فاعلاتن مفاعیلان از اوزان مستحدث) ؟

۱۱- یازده هجائی سوم سالم : مستفعلن فاعلاتن فاعلن (فاعلان) = ای سعتری

بیهده تا کی مرا داری همی از جفا اندر عنا . المعجم . (مجتث مسدس
محذوف یا مقصور از اصل مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن و صاحب المعجم آنرا بر
مفعول مستفعلن مستفعلن تقطیع کرده مقتضب مرفوع مسدس نامیده

۱۲- یازده هجائی سوم خفیف : مستفعلن فاعلاتن فاعلن (فاعلان) = باشد

که نگار من یادم کند روزی بتفقدی شادم کند (هزج مثنوی اُخرِب مقبوض
اِبتَر یا ازل = مفعول مفاعلهن مفعول فع (فاع)

۱۳- یازده هجائی چهارم خفیف : مستفعلن فاعلات مفعولن (مفعولان) =

خواهم ترا تا که یار من باشی یارم شوی در کنار من باشی - (اُخرِس مسدس
مکفوف مخنق از اصل مستفعلن فاعلاتن مفاعیلان - از اوزان مستحدث)

۱۴- یازده هجائی چهارم دور کن خفیف : مستفعلن فاعلات مفعولن (مفعولان)

= دیدی که وفا بجا نیاوردی رفتی و خلاف دوستی کردی . سعدی (هزج

اخر ب مقبوض سالم یا مسبغ) = مفعول مفاعله مفاعیلن (مفاعیلان)

۱۵- دوازده هجائی اول سالم : مستفعلن فاعلاتن مستفعلن = برخیز جانا

بمن ده آن جام می کز نور او ماه را باشد روشنی . المعجم . (مجتث مسدس بر
اصل دائره عجم)

۱۶- دوازده هجائی اول خفیف : مستفعلن فاعلاتن مستفعلن = ای دلبر جان

فزای تندی مکن با عاشقان خوش برای تندی مکن . المعجم (منسرح مسدس
مطوی حشو)

۱۷- دوازده هجائی دوم سالم : مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن = ای دلستان

مارا تو آرام جانی لیکن دلازاری و نامهربانی (اصل بدیل مسدس از اوزان
مستحدث)

۱۸- دوازده هجائی سوم سالم : مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن = ای لعبتی

سرو قد سیم ساعد شاید اگر بارهی باشی مساعد . المعجم . (مجتث مسدس
بر اصل دائره عربی)

۱۹- سیزده هجائی اول خفیف : مستفعلن فاعلاتن مستفعلن فع (فاع) = آن دل

که تو دیده ای زغم خونش و رفت و از دیده خون گرفته بیرونش و رفت . ابوسعید
ابوالخیر . (هزج مشمن اخر ب مقبوض مکفوف محبوب یا اهتم = مفعول مفاعله
مفاعیل فعل (فاعول)

تذکر : این وزن از اوزان معروف رباعی است و میتوان بجای «مستفعلن» اول

یا آخر یا هر دو « مفعولن » گذاشت و اوزان دیگری از رباعی را بوجود آورد
و در این صورت آنرا مبدل سیزده هجائی خفیف شکل اول و دوم مینامیم :

۱- مستفعلن فاعلاتن مفعولن فع (فاع) = (مفعول مفاعله مفاعیلن فع

(فاع) = ای چون شکر شکسته از پاتاسر مگری که تباہ گردد از آب شکر

« عطاردی »

٢- مفعولن فاعلات مستفعل فع (فاع) : مفعولن فاعلن مفاعیل فعل (فعول)
 سیلی دارم برخ پراز خون جگر آن روز که مژگان ترا بینم تر « عطاردی »
 ٣- مفعولن فاعلات مفعولن فع (فاع) : مفعولن فاعلن مفاعیلن فع (فاع) =
 گفتم مهر است گفت مهرش زاده است گفتم ماهست گفت ماهش پرورد
 « غضائی » .

٢- شکل اول با سوم : مستفعلن مفاعیلن

١- هشت هجائی: مستفعلن مفاعیلن (مفاعیلان) : دل داده ام بدلداری عاشق
 کشی ستمکاری (مضارع مسدس اخر ب ا ب تر یا ازل = مفعول فاعلاتن فع (فاع)
 ٢- دور هشت هجائی: ٢ بار مستفعلن مفاعیلن : از هجرت ای نگارینم گر
 خود بدل غمی دارم بایاد روی زیبایت فرخنده عالمی دارم

٣- نه هجائی سالم : مستفعلن مفاعیلن فع (فاع) : ترکان نغز و نیکو
 دیدار چابک سوار و شیرین رفتار « المعجم » (مضارع مسدس اخر ب مخنق
 مقصور = مفعول فاعلاتن مفعول)

٤- نه هجائی خفیف : مستفعلن مفاعیل فع (فاع) : گر بگذرد دل از راستی
 زاید از آن کم و کاستی (مضارع مسدس اخر ب محبوب یا اهتم = مفعول فاعلاتن
 فعل (فعول)

٥- ده هجائی اول سالم: مستفعلن مفاعیلن فعل (فعول) : تا دل بتار زلفش
 بسته ام از قید هر دو عالم رسته ام (مستر مسدس مربوع از اصل = مستفعلن
 مفاعیلن فاعلاتن : از اوزان مستحدث) .

٦- ده هجائی دوم سالم : مستفعلن مفاعیلن فعلن (فع لان) : ترك از درم در
 آمد خندانك آن خو بروی چابك مهمانك « از دختر كعب » (مستر مسدس
 اصلم یا اصلم مسبغ وا گر به مفعول فاعلاتن مفعولن تقطیع شود: مضارع مسدس اخر ب

مخنق مینامند)

۷- ده هجائی دوم خفیف : مستفعلن مفاعیل فعلن (فعلان) : از هجرت ای بت

گلعذارم تاکی خزان پسندی بهارم (مستر مسدس مکفوف اصلم یا اصلم مسبغ واگر به مفعول فاعلاتن فعولن (مفاعیل) تقطیع شود (مضارع مسدس اخر ب محذوف یا مقصور است).

۸- یازده هجائی دوم سالم : مستفعلن مفاعیلن فعولن (فعولان) : امروز

کرد یارم قصد لشکر تا گشت جانم از دردش پر آذر « المعجم » (صریم مسدس اخر ب از اصل « مفاعیلن فاعلاتن فاعلاتن » = مفعول فاعلاتن فاعلاتن - از اوزان مستحدث است).

۹- یازده هجائی سوم سالم : مستفعلن مفاعیلان فاعلان (فاعلان) = نازم

بدان که هستم شاگرد تو شادم بدانکه هستی استاد من «مسعود سعد» (مستر مسدس محذوف یا مقصور). واگر بر مفعول فاعلاتن مفعول فع تقطیع شود مضارع مثنی اخر ب مطموس مینامند.

۱۰- یازده هجائی سوم خفیف : مستفعلن مفاعیل فاعلن (فاعلان) : دلدار

من که دل با کسی نداشت با عاشقان عنایت بسی نداشت (مستر مسدس مکفوف محذوف یا مقصور). واگر بر مفعول فاعلاتن مفاعلان (مفاعلان) تقطیع شود مضارع مسدس اخر ب مقبوض یا مقبوض مسبغ خوانده میشود

۱۱- یازده هجائی چهارم خفیف : مستفعلن مفاعیل مفعولن (مفعولان) :

تالزتو ای دلارا جدا گشتم دور از رخت بغم آشنا گشتم = مضارع مسدس اخر ب سالم (یا سالم مسبغ) = مفعول فاعلاتن مفاعیلن (مفاعیلان) .

۱۲- دوازده هجائی اول خفیف : مستفعلن مفاعیل مستفعلن (مستفعلان) :

هر کس چو من اسیر تو زیبا شود کی در غمت تواند شکیباشود (مضارع مثنی

اخر ب مكفوف مطموس = مفعول فاعلاتن مفاعيل فع).

۱۳- سيزده هجائي دوم خفيف: مستفعلن مستفعلن مفاعيل فع (فاع):

ای نازنین تا کی چنین بغم داریم وز محنت هجران خود بیازاریم

۳- شکل اول با چهارم: مستفعلن فاعلاتن:

۱- هشت هجائي: مستفعلن فاعلاتن (فعالان): من رند بی سر و پایم

دست آزمون خدایم (مجئت مربع مخبون)

۲- دور هشت هجائي: ۲ بار مستفعلن فاعلاتن (فعالان): هنگام دی بسر

آمد دوران غم سپری شد کز نو دپهار دل آرا در کار جلوه گری شد. (مجئت مثنی مخبون)

۳- نه هجائي سالم: مستفعلن فاعلاتن فع (فاع): از هجرت ای بت نوشادی

دورم زخرمی وشادی (مجئت مسدس مخبون مجحوف، یامججوف مسبغ از اصل: مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن)

۴- نه هجائي خفيف: مستفعلن فعلات فع (فاع): در سینه تانفسی مرا است:

دردل هوای کسی مرا است (مجئت مسدس مشکول مجحوف، یامججوف مسبغ)

۵- ده هجائي اول خفيف: مستفعلن فعلات فعل (فعول): گفتیم دگرهوسی

نکنم آهنگ مهر کسی نکنم (مجئت مسدس مشکول مربوع).

۶- ده هجائي دوم خفيف: مستفعلن فعلات فعلن (فعلان): آن دل که

لطف و صفا ندارد بی شبهه ره بخدا ندارد (مجئت مسدس مشکول اصلم، یا اصلم مسبغ)

۷- یازده هجائي دوم خفيف: مستفعلن فعلات فعولن (فعولان): دوشینه

من بخیال تو بودم در آرزوی وصال تو بودم (آخرس مسدس مشکول محذوف یا مقصور از اصل: مستفعلن فاعلاتن مفاعیلن. از اوزان مستحدث).

۸- یازده هجائي سوم خفيف: مستفعلن فعلات فاعلن (فاعلان): آن دلستان

که به از پری بود همچون پری ز وفا بری بود (مجتث مسدس مشکول محذوف یا مقصور) .

۹- یازده هجائی چهارم خفیف : مستفعلن فعلات مفعولن (مفعولان) :
خواهم که دل زغم تو خون گردد و آن خون ز دیده من برون گردد . (مجتث مسدس مشکول مقطوع یا مقطوع مسبغ از اصل : مستفعلن فاعلاتن مستفعلن)

۱۰- دوازده هجائی اول خفیف : مستفعلن فعلات مستفعلن (مستفعلنان) :
گر بشنود ز فراق خود زاریم شاید اگر گذرد بدلداریم . (مجتث مسدس مشکول یا مشکول مسبغ) .

۱۱- دوازده هجائی دوم سالم : مستفعلن مستفعلن فعلاتن (فعلاتان) :
باشد که این دوران غم بسر آید وین شام هجران را ز پی سحر آید (بدیل مسدس مخبون از اوزان مستحدث) .

۱۲- سیزده هجائی دوم خفیف : مستفعلن مستفعلن فعلات فع (فاع) :
بردی بتا از يك نکه دل و دین من برخاستی باناز و غمزه بکین من

۱۳- چهارده هجائی دوم خفیف : مستفعلن مستفعلن فعلات فع لن (فع لان)
در عاشقی از مدعی غم دل نهفتم و زرنج هجرش با کسی سخنی نگفتم

۴- شکل اول باشم : مستفعلن مفاعلن :

۱- هشت هجائی : مستفعلن مفاعلن (مفاعلان) : ای ترک ماه منظرم بگشای رخ بر ابرم (رجز مربع سالم مخبون) .

۲- دور هشت هجائی : ۲ بار مستفعلن مفاعلن (مفاعلان) : تا شد زمن بتم جدا از هجر او بود مرا جانی غمین دلی دژم روئی زغم چو ضیمران « وزن شعر فارسی » (رجز مثنی سالم و مخبون) .

۳- نه هجائی سالم : مستفعلن مفاعلن فع (فاع) : بی رویت ای نگار زیبا کی میشود دلم شکیبیا (رجز مربع سالم مخبون مرقل یا مطول) .

۴- نه هجائی خفیف: مستفعلن مفاعل فع (فاع) : آن دلستان بت
چگلم تاکی خفا کند بدلم (مضارع مسدس اخرب مکفوف مجبوب یا اهتم =
مفعول فاعلات فعل)

۵- ده هجائی اول سالم : مستفعلن مفاعلن فعلن (فعول) : ازجورت ای نگار
ده دله باهیچ کس نکرده ام گله (مستر مسدس مقبوض مربوع ، از اصل :
مستفعلن مفاعلن فاعلاتن . ازاوزان مستحدث .)

۶- ده هجائی دوم سالم: مستفعلن مفاعلن فعلن (فعلان) : از هجرت ای
نگار زیبایم آشفته حال و ناشکیبایم (مستر مسدس مقبوض اصلم ، یا اصلم مسبغ)

۷- ده هجائی دوم خفیف: مستفعلن مفاعل فع لن (فعلان) : تاچند از این
مجادله کردن ای خون من گرفته بگردن «المعجم» (مضارع مسدس اخرب
مکفوف محذوف یا مقصور = مفعول فاعلات فعولن (مفاعیل) .

۸- یازده هجائی اول سالم: مستفعلن مفاعلن فعلن (فعلان) : گفتم از او
شکایتی نکنم وز هجر او حکایتی نکنم . (مستر مسدس مقبوض مخبون محذوف یا
مقصور) .

۹- یازده هجائی دوم سالم : مستفعلن مفاعلن فعولن (فعولان) : از دست
من ر بوده دل نکوئی بیداد گریبتی ستیزه خوئی (صریم مسدس اخرب مکفوف
سالم یا مسبغ از اصل : « مفاعیلن فاعلاتن فاعلاتن » = مفعول فاعلات فاعلاتن
(فاعلاتان) .

۱۰- یازده هجائی سوم سالم : مستفعلن مفاعلن فاعلن (فاعلان) : باشد شبی
ز لطف شادم کنی وز پرسشی دوباره یادم کنی (مستر مسدس مقبوض محذوف
یا مقصور . ازاوزان مستحدث .)

۱۱- یازده هجائی چهارم سالم : مستفعلن مفاعلن مفعولن (مفعولان) :

آندلستان که روی زیبا دارد از او دلم وفا تمنا دارد (رجز مسدس سالم مخبون مقطوع یا مقطوع مسبخ).

۱۲- یازده هجائی چهارم خفیف : مستفعلن مفاعل مفعولن (مفعولان) :

باز از فراق آن بت نوشادی چشم من است دجله بغدادی « ادیب نیشاپوری »
(مضارع مسدس اهرب مکفوف سالم یاسالم مسبخ = مفعول فاعلات مفاعیلن (مفاعیلان)).

۱۳- دوازده هجائی اول سالم : مستفعلن مفاعلن مستفعلن (مستفعلان) :

بامن اگر وفا کنی نازت کشم تابو که از وفا بخود بازت کشم (رجز مسدس سالم مخبون سالم یاسالم مسبخ).

۱۴- دوازده هجائی اول خفیف : مستفعلن مفاعل مستفعلن (مستفعلان) : ای

زینهار خوار بدین روز گار از یار خویشتن که خورد زینهار «فرخی» (مضارع مثنی
اهرب مکفوف مطموس = مفعول فاعلات مفاعیلن فع)

۱۵- دوازده هجائی دوم : مستفعلن مستفعلن مفاعلن (مفاعلان) : ایدلستان

از من مگر چه دیده‌ای کز من چنین بی موجبی رمیده‌ای (رجز مسدس سالم و مخبون یا مخبون سالم)

۱۶- دوازده هجائی سوم : مستفعلن مفاعلن مفاعلن (مفاعلان) : از هجرت

ای نگار گل‌عذار من ترسم که خود خزان شود بهار من (رجز مسدس سالم و مخبون یا مخبون مسبخ)

۱۷- سیزده هجائی اول : مستفعلن مفاعلن مستفعلن فع (فاع) : تا چند

ازین ستیزه خوئی ساز کردن با عاشقان ستمگری آغاز کردن (رجز مسدس سالم مخبون سالم مرفل یا مطول).

۱۸- سیزده هجائی دوم : مستفعلن مستفعلن مفاعلن فع (فاع) : تا کی

کنند دلدار من ستیزه بامن تا کی کشد از من بهر بهانه دامن (رجز مسدس

سالم مخبون مرفل یا مطول)

۱۹- سیزده هجائی سوم: مستفعلن مفاعلهن مفاعلهن فع (فاع): دل داده ام

بمهرت ای نگار زیبا کی میشود ز دوریت دلم شکبیا (رجز مسدس سالم مخبون مرفل یا مطول).

۲۰- چهارده هجائی اول خفیف: مستفعلن مفاعل مستفعلن فعل (فعول):

دیدار مینمائی و پرهیز میکنی بازار خویش و آتش ماتیز میکنی (مضارع مثنی
اخر ب مكفوف محذوف یا مقصور = مفعول فاعلات مفاعیل فاعلهن (فاعلان).

۲۱- پانزده هجائی دوم: مستفعلن مفاعلهن مستفعلن فعولن (فعولان):

بی رویت ای نگار من آشفته روز گارم باز آ که وارهانی از حرمان انتظارم
(رجز مثنی سالم و مخبون مخلع)

۲۲- پانزده هجائی سوم: مستفعلن مفاعلهن مستفعلن فاعلهن (فاعلان): باشد

که یار من کند از مرحمت یاد من خرم شود بلطف او این قلب ناشاد من
(رجز مثنی سالم مخبون مرفوع).

ب- اوزان مختلط شکل دوم:

۱- شکل دوم با اول: فاعلاتن مستفعلن

۱- هشت هجائی خفیف: فاعلات مستفعلن (مستفعلن): موسم بهاران بود

روز عیش یاران بود (خفیف مربع مكفوف سالم یا سالم مسبغ)

۲- دوهشت هجائی خفیف: ۲ بار فاعلات مستفعلن (مستفعلن): دست

باز دار از دلم ورنه جان زتن بگسلم ای که از هوایت نشد غیر درد و غم حاصلم.

«وزن شعر فارسی». (خفیف مثنی مكفوف سالم یا سالم مسبغ)

۳- نه هجائی خفیف: فاعلات مستفعلن فع (فاع): بی تو ای دلارای نگارم

جفت غم بود روز گارم (خفیف مسدس مكفوف مجحوف، یا مجحوف مسبغ)

۴- ده هجائی خفیف اول: فاعلات مستفعلن فعل (فعول) بی تو ای دلارای نگارم

جفت غم بود روزگار من = خفیف مسدس مکفوف مربوع (این وزن را میتوان از دور پنج هجائی خفیف شکل دوم نیز بدست آورد = ۲ بار فاعلاتن فع) .

۵- ده هجائی دوم خفیف فاعلاتن مستفعلن فعلن (فعلان) : تا ز دلستانم جدا گشتم باغمش بجان آشنا گشتم . (خفیف مسدس مکفوف اصلم ، یا اصلم مسبغ) .

۶- یازده هجائی دوم خفیف : فاعلاتن مستفعلن فعولن (فعولان) : دل هوای یاری دگر ندارد جز تو غمگساری دگر ندارد (مشترک مسدس مکفوف محذوف یا مقصور از اصل : « فاعلاتن مستفعلن مفاعیلن . از اوزان مستحدث .)

۷- یازده هجائی سوم خفیف: فاعلاتن مستفعلن فاعلن (فاعلان) : دل اسیر زلف چلیپای اوست دیده محو رخسار زیبای اوست (خفیف مسدس مکفوف محذوف یا مقصور) .

۸- دوازده هجائی اول سالم: فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن (فاعلاتان) : آن پریخ گر بگذرد در کنارم از جمالش خرم شود نو بهارم = (خفیف مسدس سالم یا مسبغ)

۹- دوازده هجائی اول خفیف: فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن (فاعلاتان) : بیجمالت ای لعبت نازنینم باملال و حرمان و غم همنشینم (خفیف مسدس مکفوف سالم یا مسبغ)

۱۰- دوازده هجائی دوم سالم: فاعلاتن فاعلاتن مستفعلن (مستفعلان) : ای نگارین روی دلبر کم کن ستم کاین دل من بی رخ تو برشد بغم « المعجم » (غریب مسدس سالم یا مسبغ) .

۱۱- دوازده هجائی دوم خفیف : فاعلاتن فاعلاتن مستفعلن (مستفعلان) : هر که چون من دل بجعد موئی دهد کی تواند از کمند غم وارهد (غریب مسدس مکفوف سالم یا مسبغ)

۱۲- دوازده هجائی سوم سالم: فاعلاتن مستفعِلن مستفعِلن (مستفعِلان) : چشم مستت ای ترک افسونکار من از ننگه زد راه دل هشیار من (اصل بحر حمیم از اوزان مستحدث)

۱۳- سیزده هجائی اول خفیف: فاعلات مستفعِلن فاعلات فع (فاع) = دل ز دست من برده ای ای نگار من کرده ای سیه از غمت روزگار من
۲- شکل دوم با سوم: فاعلاتن مفاعیلن :

۱- هشت هجائی خفیف: فاعلات مفاعیلن (مفاعیلان): با هوای تو پیوستم از خیال تو سرمستم (مشاکل مربع مکفوف سالم یا مسبغ).

۲- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار فاعلات مفاعیلن (مفاعیلان) : کار جان زغم عشقت ای نگار بسامان شد دل زتاب سرزلفت یار جمع پریشان شد. (مشاکل مثنی مکفوف سالم یا مسبغ).

۳- نه هجائی خفیف: فاعلاتن مفاعیلن فع (فاع): چون بگلشن صبا بگذرد بوئی از زلف یار آورد (اصم مسدس مکفوف مجحوف یا مجحوف مسبغ از اصل فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن - و اگر بر «فاعلن فاعِلن فاعِلن» تقطیع شود متدارک مسدس مینامند).

۴- ده هجائی اول خفیف: فاعلات مفاعیلن فعل (فعول): آنقدر صنما نازت کشم تا بخلوت خود بازت کشم (اصم مسدس مکفوف ربوع).

۵- ده هجائی دوم خفیف: فاعلاتن مفاعیلن فع لن (فع لان): هر چه کرد آندو زلف فره کرد کار خلقی گره در گره کرد. «ادیب نیشابوری» (اصم مسدس مکفوف اصلم یا اصلم مسبغ).

۶- ده هجائی دوم دور کن خفیف: فاعلات مفاعیلن فع لن (فع لان): نازنین صمنی

کز شکر خند برده لعل لبش رونق از قند (اصم مسدس مکفوف اصلم یا اصلم مسبغ)

۷- یازده هجائی اول خفیف: فاعلات مفاعیلن فعلن (فعلان) : در دلش نبود

راه از دل من وای از دل او آه از دل من (اصم مسدس مکفوف مخبون محذوف یا مقصور) .

۸- یازده هجائی دوم خفیف : فاعلات مفاعیل فعلن (فعولان) = ای نگار

سیه چشم سمن موی سرو قد نکو روی نکو گوی «المعجم» (مشا کل مسدس مکفوف محذوف یا مقصور) .

۹- یازده هجائی سوم خفیف: فاعلات مفاعیل فاعلن (فاعلان) : از هوای

فرح بخش فروردین رشک باغ ارم شد ز نو زمین. (اصم مسدس مکفوف محذوف یا مقصور) .

۱۰- یازده هجائی چهارم دور کن خفیف: فاعلات مفاعیل مفعولن (مفعولان) =

تا اسیر تو ای تر کز زیبایم از فراق رخت ناشکیبایم (اصم مسدس مکفوف مشعت یا مشعت مسبغ)

۱۱- یازده هجائی چهارم بیکر کن خفیف: فاعلاتن مفاعیل مفعولن (مفعولان)

بی رخت ای دلارام طنازم روز و شب باغم و غصه دمسازم (اصم مسدس مکفوف مشعت یا مشعت مسبغ) .

۱۲- دوازده هجائی اول خفیف: فاعلات مفاعیل فاعلاتن (فاعلاتان) = تا

اسیر خم زلف آن نگارم تیره روزم و آشفته روز گارم (اصم مسدس مکفوف سالم یا سالم مسبغ)

۱۳- دوازده هجائی خفیف دوم: فاعلاتن مفاعیلن (مفاعیلان) : گر

توانم دل ز مهر تو بر گیرم بهر این دل آشنای دگر گیرم (فلیب مسدس مکفوف یا مکفوف مسبغ از اصل فاعلاتن فاعلاتن مفاعیلن از اوزان مستحدث) .

۱۴- دوازده هجائی سوم سالم: فاعلاتن مفاعیلن مفاعیلن (مفاعیلان): ترسم
 آخر که ای ترک دلازارم از فراقت بناکامی کشد کارم (اصل مشاکل مسدس)
 ۱۵- سیزده هجائی اول خفیف: فاعلات مفاعیل فاعلاتن فع (فاع): گل زروی
 نکویت حکایتی باشد غنچه از لب لعل تو آیتی باشد (مشاکل مثنی مکفوف
 ابتر یا ازل)

۱۶- چهارده هجائی: فاعلات مفاعیل فاعلات فعل (فعول): زد شراره آتش
 باشیانه من شد زدود سیه گم نشان خانه من. (مشاکل مثنی مکفوف مجبوب
 یا اهتم).

۱۷- پانزده هجائی دوم خفیف: فاعلات مفاعیل فاعلات فعولن (فعولان): کار
 جان زغم عشقت ای نگار بسامان هست چون سرزلفین دلربا پریشان «المعجم»
 (مشاکل مثنی مکفوف محذوف یا مقصور).

۳ - شکل دوم با چهارم: فاعلاتن فعلاتن:

۱- هشت هجائی سالم: فاعلاتن فعلاتن (فعلاتان): از فراقت بچه یارا

رنجه خواهی دل مارا (رمل مربع سالم و مخبون).

۲- دور هشت هجائی: ۲ بار فاعلاتن فعلاتن: پیش ما رسم شکستن نبود
 عهد و فارا الله الله توفرا موش مکن صحبت مارا «سعدی» (رمل مثنی سالم و مخبون)

۳- نه هجائی سالم: فاعلاتن فعلاتن فع (فاع): درد دل پیش کسی گفتم

کز خیالش ببلا جفتم (رمل مسدس سالم مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ)

۴- نه هجائی خفیف: فاعلاتن فعلاتن فع (فاع): بی رخت روبکه آورم

وین دلم را بکجا برم (رمل مسدس سالم مشکول مجحوف یا مجحوف مسبغ)

۵- ده هجائی اول سالم: فاعلاتن فعلاتن فعل (فعول): آدمیرا چو نباشد خرد

می بکوشد همه درکار بد (رمل مسدس سالم مخبون مربع)

۶- ده هجائی دوم سالم: فاعلاتن فعلاتن فعلن (فعلان): ای نکویان که در

این دنیائید یا از این بعد بدنیا آئید «ایرج» (رمل مسدس سالم مخبون اصلم یا اصلم مسبغ)

۷- یازده هجائی اول سالم: فاعلاتن فعلاتن فعلن (فعالن): ای پسر دل بنه و بوسه بیار اینهمه ناز و درشتی بچکار «المعجم» (رمل مسدس سالم مخبون محذوف یا مقصور).

۸- یازده هجائی سوم خفیف: فاعلاتن فعلات فاعلن (فاعلان): ازچه رو لطف بما نمیکنی کام ما از چه روا نمیکنی (رمل مسدس سالم مشکول محذوف یا مقصور).

۹- دوازده هجائی سوم سالم: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن (فعالان): شکر تنگ تو تنگ شکر آمد حقه لعل تو درج گهر آمد «خواجو» (رمل مسدس سالم و مخبون یا مخبون مسبغ).

۱۰- سیزده هجائی سوم سالم: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع (فاع): راست کن طارم آراسته کن گلشن تازه کن جانها جاننا بمی روشن «المعجم» (رمل مثنی سالم مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ).

۱۱- چهارده هجائی اول سالم: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعل (فعال): آخرای ترک جفا پیشدستم تا بکی داشتن عاشق بیچاره بغم تا بکی (رمل مثنی سالم مخبون مربوع).

۱۲- چهارده هجائی دوم سالم: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن (فعالن): شاهد آن نیست که موئی و میانی دارد بنده طلعت آن باش که آنی دارد «حافظ» (رمل مثنی سالم مخبون اصلم یا اصلم مسبغ).

۱۳- پانزده هجائی اول سالم: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن (فعالن): ای که از کوچۀ معشوقه ما میگذری باخبر باش که سر میشکنند دیوارش. «حافظ» (رمل مثنی سالم مخبون محذوف یا مقصور).

۴ - شکل دوم با پنجم : فاعلاتن مفتعلن :

- ۱- هشت هجائی خفیف: فاعلات مفتعلن (مفتعلان): ترک خوب روی مرا
گو چرانه خوش منشی «المعجم» (مقتضب مربع مطوی) .
- ۲- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار فاعلات مفتعلن (مفتعلان) : ای نشسته
غافل و بر کف نهاده رطل زری هیچ انده و غم آن روز باز پس نخوری «المعجم» .
(مقتضب مثنی مطوی) .
- تذکر مبدل هشت هجائی فوق معمول است و دور هفت هجائی چهارم خفیف
شکل دوم میباشد = فاعلات مفعولن (مفعولان)
- ۳- نه هجائی خفیف: فاعلات مفتعلن فع (فاع) . دل اسیر غم زچه داری
خویش را دژم زچه داری (مقتضب مسدس مطوی مجحوف یا مجحوف مسبغ)
- ۴- ده هجائی اول خفیف: فاعلات مفتعلن فعل (فعول) : آنچه لطف هستی
ما بود عشق و می پرستی ما بود . (مقتضب مسدس مطوی مربع یا
مربع مسبغ)
- ۵- ده هجائی دوم خفیف: فاعلات مفتعلن فعلن (فعلان) : گر تو از وفا
نکنی یادم خون شود ز غم دل ناشادم (مقتضب مسدس مطوی اصلم یا اصلم مسبغ)
- ۶- یازده هجائی اول خفیف: فاعلات مفتعلن فعلن (فعلان) : تا که غم ز دل
سپری نشود جان بکار جلوه گری نشود (مقتضب مسدس مطوی مخبون
محدوف یا مقصور) .
- ۷- یازده هجائی دوم خفیف: فاعلات مفتعلن فاعولن (فعلولان) : هر که از وفا
خبری ندارد شاخ هستیش ثمری ندارد (مشتک مسدس مکفوف مطوی
محدوف یا مقصور از اصل «فاعلاتن مستفعلن مفاعیلن» از اوزان مستحدث) .
- ۸- یازده هجائی سوم خفیف: فاعلات مفتعلن فاعلن (فاعلان) : آن بزرگوار
ملک فضل کرد در گذشت آنچه زمن دیده بود «المعجم» (خفیف مسدس مکفوف

مطوی محذوف؟)

۹- دوازده هجائی اول خفیف: فاعلات مفتعلن فاعلاتن (فاعلاتن): تا زمن جداشده ای ای نگارم باملال وغم گذر در روز گارم (خفیف مسدس مکفوف مطوی؟).

۱۰- دوازده هجائی اول خفیف: فاعلات فاعلات مفتعلن (مفتعلن): آن نگار خوبچهر سیم زفن روی خوب خود نهاده بر رخ من (کبیر مسدس مطوی از اصل مفعولات مفعولات مستفعلن. از اوزان مستحدث).

۱۱- سیزده هجائی اول خفیف: فاعلات مفتعلن فاعلات فع (فاع): رفت ودر غمش دل من مبتلا فکند جان بینوای مرا در بلا فکند.

۵- شکل دوم با ششم: فاعلاتن مفاعلن:

۱- هشت هجائی سالم: فاعلاتن مفاعلن (مفاعلان): بی رخت ای نگار من

تیره شده روز گار من (خفیف مربع مخبون)

۲- دور هشت هجائی سالم: ۲ بار فاعلاتن مفاعلن (مفاعلان): بگذری گر

بخاک من بنگری برمغاک من بینی آن خاک غرق خون از دل چاک چاک من. «وزن شعر فارسی» (خفیف مثنی مخبون).

۳- هشت هجائی خفیف: فاعلات مفاعلن (مفاعلان): والهم بجمال او

خوشدلیم ز خیال او (مشاکل مربع مکفوف مقبوض)

۴- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار فاعلات مفاعلن (مفاعلان): ای ز روی

نکوی تو گشته ماه فلک خجل وی ز زلف شکسته است دل شکسته ز عاشقان «وزن شعر فارسی». (مشاکل مثنی مکفوف مقبوض).

۵- نه هجائی سالم: فاعلاتن مفاعلن فع (فاع): غمزه چون تیر زلف چون

قیر چشم پر خواب زلف پرتاب «المعجم» (خفیف مسدس مخبون مجحوف یا مجحوف مسبخ).

۶- نه هجائی خفیف: فاعلات مفاعل فع (فاع): دل بمهر تو بسته منم

- وز غم تو شکسته منم (خفیف مسدس مکفوف مشکول مجحوف یا مجحوف مسبغ؟)
- ۷- ده هجائی اول سالم : فاعلان مفاعلن فعل (فعول) : گل زرویت حکایتی بود وز لب غنچه آیتی بود (خفیف مسدس مخبون ربوع یا ربوع مسبغ؟).
- ۸- ده هجائی دوم سالم : فاعلاتن مفاعلن فعلن (فعلان) : ای فدای توهم دل وهم جان وی نثار رخت همین وهمان، «هاتف». (خفیف مسدس مخبون اصلم یا اصلم مسبغ).
- ۹- ده هجائی دوم خفیف: فاعلاتن مفاعل فعلن (فعلان) : زندگی باهوای تو کردم دین و دل را فدای تو کردم (خفیف مسدس مشکول اصلم یا اصلم مسبغ).
- ۱۰- یازده هجائی اول سالم: فاعلاتن مفاعلن فعلن (فعلان) : روی از عاشقان نهان چکنی قصد آزار بیدلان چکنی « المعجم ». (خفیف مسدس مخبون محذوف یا مقصور).
- ۱۱- یازده هجائی دوم خفیف : فاعلات مفاعلن فعولن (فعولان) : دلستان مرا وفانباشد یا اگر که بود بما نباشد. (مشاکل مسدس مکفوف مقبوض محذوف یا مقصور).
- ۱۲- یازده هجائی سوم سالم : فاعلاتن مفاعلن فاعلن (فاعلان) : گر بوصلت نمیدهی داد من کس نیارد رسد بفریاد من (خفیف مسدس مخبون محذوف یا مقصور؟).
- ۱۳- یازده هجائی سوم خفیف : فاعلات مفاعل فاعلن (فاعلان) : دلستان که زمن خبری نداشت ناله ام بدلس اثری نداشت (خفیف مسدس مکفوف مشکول محذوف یا مقصور).
- ۱۴- یازده هجائی چهارم سالم: فاعلاتن مفاعلن مفعولن (مفعولان): ای ستمگر جفا بمن کمتر کن بیوفائی باشنا کمتر کن (خفیف مسدس مخبون مشعث یا مشعث مسبغ).

۱۵- یازده هجائی چهارم خفیف: فاعلاتن مفاعل مفعولن (مفعولان): دل
اگر ز وفای تو بردارم روز خاک کز نرت بکجا آرم (خفیف مسدس مکفوف مشکول
مشعث یا مشعث مسبغ).

۱۶- یازده هجائی اول سالم: فاعلاتن مفاعلن فاعلاتن (فاعلانان): چند گویم
بمن مکن بدنگارا تاز عشقت خزان نگر دد بهارم «المعجم» (خفیف مسدس مخبون).

۱۷- دوازده هجائی دوم سالم: فاعلاتن فاعلاتن مفاعلن (مفاعلان): ای نگارین
روی دلبر مکن ستم کاین دل من بی تو آغشته شد بغم «المعجم» (غریب
مسدس مخبون).

۱۸- دوازده هجائی سوم سالم: فاعلاتن مفاعلن مفاعلن (مفاعلان): از تو
با کس نگفته ام حکایتی وز جفایت نکرده ام شکایتی (مشاکل مسدس مقبوض
یا صمیم مسدس مخبون یا مخبون مسبغ - از اصل فاعلاتن مستفعلن مستفعلن. از
اوزان مستحدث).

۱۹- سیزده هجائی اول خفیف: فاعلاتن مفاعلن فاعلاتن فع (فاع) = چشم
مستت فزون کند ذوق مستیم کز نگاهی صفا ببخشد بهستیم (مشا دل مشمن
مقبوض مکفوف ابتر یا ازل).

۲۰- سیزده هجائی دوم: فاعلاتن فاعلاتن مفاعلن فع (فاع): تا دلارا یار
من از کنار من شد تیره از غم بیرخش روز گار من شد (غریب مسدس مخبون
مرفل یا مطول؟).

ج- اوزان مختلط شکل سوم:

۱- شکل سوم با اول: مفاعلن مستفعلن:

۱- هشت هجائی خفیف: مفاعلن مستفعلن (مستفعلان): بمهرش چو دل
بسته ام پریشان و دل خسته ام (مقتضب مربع مخبون سالم یا مزال؟) و
اگر بروزن فاعولن فاعولن فعل (فعال) باشد آن را متقارب مسدس محذوف یا

مقصود میگویند .

۲- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار مفاعیل مستفعلن (مستفعلن) : سفر

مرد را آگهی دهد از بدی و بهی به بخشد و را فرهی چه خسرو بود چه رهی .
« وزن شعر فارسی » (مقتضب مثنی مخبون و سالم یا مسبغ) .

۳- نه هجائی خفیف: مفاعیل مستفعلن فع (فاع) : ببوسه نگارا چونوشی

بپاسخ چو حنظل چرائی « المعجم » . (متقارب مسدس سالم یا مسبغ = فعولن
فعولن فعولن (فعولان) .

۴- ده هجائی اول خفیف: مفاعیل مستفعلن فعل (فعول) : رخت دل بدزدد

نپهان شود دلم بر تو زین بد گمان شود « اوحدی » . (قریب مسدس مکفوف اخرب
محدوف یا مقصور = مفاعیل مفعول فاعلن (فاعلان) .

۵- ده هجائی دوم خفیف: مفاعیل مستفعلن فعلن (فعلان) : مرا با نگارم

سخن باشد نهانی سخنهای چون شکر « المعجم » . (متقارب مثنی ابتر یا ازل =
فعولن فعولن فعولن فعولن فعولن (فاع) .

۶- دوازده هجائی اول خفیف: مفاعیل مستفعلن فعلن (فعلان) : بسوی دگر

جز تو رو نکنم بجز از غمت گفتگو نکنم . (متقارب مثنی مقبوض محدوف
یا مقصور = فعولن فعولن فعولن فعل (فعول) .

۷- یازده هجائی دوم خفیف: مفاعیل مستفعلن فعولن (فعولان) : غمت با

رقیبان نگفته بهتر غم عشق در دل نهفته بهتر (متقارب مثنی مقبوض اثلیم یا
اثلیم مسبغ) = فعولن فعولن فعولن فعلن (فعلان) .

۸- یازده هجائی سوم خفیف: مفاعیل مستفعلن فاعلن (فاعلان) : تبر زین

بحود یلان گشته غرق چو تاج خروسان جنگی بفرق « فردوسی » . (متقارب
مثنی محدوف یا مقصور = فعولن فعولن فعولن فعل (فعول) .

۹- دوازده هجائی دوم خفیف: مفاعیل مفاعیل مستفعلن (مستفعلن): نگارا

زچه رو این دلم خون کنی بهجران رخت رنجم افزون کنی (کبیر مسدس
مخبون سالم یا مسبغ از اصل مفعولات مفعولات مستفعلن = از اوزان مستحدث).

۱۰- سیزده هجائی اول: مفاعیل مستفعلن مفاعیل فع (فاع): بود کان دلارام

من شود رام من نکوشد بنا کامیم دهد کام من؟

۲- شکل سوم با دوم: مفاعیلن- فاعلاتن:

۱- هشت هجائی خفیف: مفاعیل فاعلاتن (فاعلاتان) = من آن رند

می پرستم که از جام عشق مستم (مضارع مربع مکفوف و سالم یا مسبغ).

۲- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار مفاعیل فاعلاتن (فاعلاتان): دل از من

چو میبیر بائی غم من چرا فزائی بمهر از چه عهد بندی چو بندی چرا نپائی . «وزن
شعر فارسی» (مضارع مثنی مکفوف و سالم یا مسبغ).

۳- نه هجائی خفیف: مفاعیل فاعلاتن فع (فاع): نگاری دلم بیغما برد

دلم را بقهر خود آزرده (مضارع مسدس مکفوف مطموس).

۴- نه هجائی هر دور کن خفیف: مفاعیل فاعلاتن فع (فاع): نگاری بچهره چون

پری ببرده دلم بدلببری (مضارع مسدس مکفوف مطموس).

۵- ده هجائی اول خفیف: مفاعیل فاعلاتن فعل (فعول): سنائی سنای خود را

سزاست جمالش بجان کمال و بهاست «علی هروی» مضارع مسدس مکفوف
محبوب یا اهتم).

۶- ده هجائی اول هر دور کن خفیف: مفاعیل فاعلاتن فعل (فعول): دلارام من

وفا نکند وفا گر کند بما نکند (مضارع مسدس مکفوف محبوب یا اهتم).

۷- ده هجائی دوم خفیف: مفاعیل فاعلاتن فعلن (فعلان): نگارا بپرسشی

یادم کن وز این بند محنت آزادم کن (صریم مسدس مکفوف اصلم یا اصلم
مسبغ از اصل مفاعیلن فاعلاتن فاعلاتن از اوزان مستحدث).

- ۸- یازده هجائی دوم خفیف: مفاعیل فاعلات فعولن (فعولان) : بنامیزدای نگار پیری روی شکر لفظ لاله چهر سمن بوی «المعجم» (مضارع مسدس مکفوف محذوف یا مقصور).
- ۱۲- یازده هجائی سوم خفیف : مفاعیل فاعلات فاعلن (فاعلان) : زهجران یار گلغذار من خزان گشته فصل نوبهار من (صریم مسدس مکفوف محذوف یا مقصور).
- ۱۰- یازده هجائی خفیف چهارم : مفاعیل فاعلات مفعولن (مفعولان) : باول دل از کفم چرا بردی باخر دلم چرا بیازردی (مضارع مسدس مکفوف مخنق یا مخنق مسبغ) .
- ۱۱- دوازده هجائی اول سالم: مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن (مفاعیلان) : بگیتی دراز مسلمان و از کافر بمیند کس چون سلیمان بن ناصر (مضارع مسدس سالم یا مسبغ)
- ۱۲- دوازده هجائی دوم خفیف : مفاعیل مفاعیل فاعلاتن : بدان حسن و طراوت که یار داره چو من عاشق شیدا هزار دارد . (قریب مسدس مکفوف سالم یا مسبغ) .
- ۱۳- سیزده هجائی دوم خفیف: مفاعیل مفاعیل فاعلات فع (فاع) : ز دلدار دلارام خود جدا شدم بحرمان غمش سخت مبتلا شدم
- ۱۴- پانزده هجائی سوم خفیف: مفاعیل فاعلات مفاعیل فاعلن (فاعلان) : جهانرا اگر چه هست فراوان کده رسد هم از بند گانش هر کدیرا کدیوری « عنصری » (مضارع مثنی مکفوف محذوف یا مقصور).
- ۳- شکل سوم با پنجم : مفاعیلن - مفتعلن :
- ۱ - هشت هجائی خفیف : مفاعیل مفتعلن (مفتعلن) : بدین لطف جلوه گری دل از عالمی ببری (مقتضب مربع منخبون مطوی یا مطوی مسبغ).

- ۲- دور هشت‌هجائی خفیف: ۲ بار مفاعیل مفتعلن (مفتعلان): همی دل زمن
ببرد یکی کودك سفری مرا جان ز فرقت او نخواهد شدن سپری «وزن شعر
فارسی» (مقتضب مثنیٰ مخبون مطوی یا مطوی مسبخ).
- ۳- نه هجائی خفیف: مفاعیل مفتعلن فع (فاع): تو آن ماه زهره جبینی
تو آن سرو لاله‌عداری که بر لاله غالیه‌سائی که از طره‌غالیه‌باری «خواجو»
(مصنوع مسدس مکفوف مطوی مجحوف یا مجحوف مسبخ. از اصل «مفاعیلن
مستفعلن فاعلاتن». از اوزان مستحدث)
- ۴- ده هجائی اول خفیف: مفاعیل مفتعلن فعل (فعول): خیالت نشاط دلم
فزود رخت انبساط دلم فزود (مصنوع مسدس مکفوف مطوی مربوع یا
مربوع مسبخ).
- ۵- ده‌هجائی دوم خفیف: مفاعیل مفتعلن فعلن (فعلان): دلم برده تر ك
دل‌آزاری ستم پیشه‌لعبت عیاری (مصنوع مسدس مکفوف مطوی اصلم یا
اصلم مسبخ).
- ۶- یازده هجائی اول خفیف: مفاعیل مفتعلن فعلن (فعلان): بر آنم که دل
ندهم بکسی نپویم دگر زپی هوسی (مصنوع مسدس مکفوف مطوی مخبون
محدوف یا مقصور).
- ۷- یازده هجائی دوم خفیف: مفاعیل مفتعلن فعولن: تو ای تر ك مهوش
من وفا کن نگه سوی عاشق بینوا کن (حمید مسدس مطوی مخبون مکشوف
یا موقوف از اصل «مفعولات مستفعلن مفعولات» از اوزان مستحدث).
- ۸- یازده هجائی سوم خفیف: مفاعیل مفتعلن فاعلن (فاعلان): تو ایشوخ
دلشکن نازنین مدارم ز هجر جمالت غمین (مصنوع مسدس مکفوف مطوی
محدوف یا مقصور).
- ۹- دوازده هجائی اول خفیف: مفاعیل مفتعلن مفاعیلن (مفاعیلان): چو آن
تر ك لعبت من بیا خیزد دو صد فتنه در ره خود برانگیزد

۱۰- سیزده هجائی اول خفیف: مفاعیل مفتعلن مفاعیل فع (فاع): چو دیدی
بمشق رخت وفاداریم سزد گر بجور غمت نیازاریم.

۱۱- چهارده هجائی دوم خفیف: مفاعیل مفتعلن مفاعیل فع لن (فع لان): بجز
مهر طلعت او هوائی ندارم بجز رنج دوریش آشنائی ندارم (مقتضب مثنی
مخبون مطوی اخذ).

۱۲- پانزده هجائی چهارم خفیف: مفاعیل مفتعلن مفاعیل مفعولن (مفعولان):
چو دل داده ام بغمش تمنای او دارم بهر جا که میگذرم از او گفتگو دارم
(مقتضب مثنی مطوی مقطوع).

تذکر: این وزن مقابل دور هشت هجائی خفیف همین شکل مختلط است.
د- اوزان مختلط شکل چهارم:

۱- شکل چهارم با اول: فعلاتن - مستفعلن (مستفعلن):

۱- هشت هجائی خفیف: فعلات مستفعلن (مستفعلن): برخ تو شیدا
منم بغمت شکیبا منم (خفیف مربع مشکول).

۲- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار فعلات مستفعلن (مستفعلن): صنما
بسودای خود دل من چرا خون کنی بو فاسر شتی چومن ستم ای صنم چون کنی
(خفیف مثنی مشکول).

۳- نه هجائی خفیف: فعلات مستفعلن فع (فاع): هوسم بجز عشق و مستی
نبود ز سودای هستی (خفیف مربع مشکول مر فل یا مطول).

۴- ده هجائی اول خفیف: فعلات مستفعلن فعل (فعول): بر هر کسی ذکر
او کنم همه جا از او جستجو کنم (خفیف مسدس مشکول مر بوع یا مر بوع مسبغ).

۵- ده هجائی دوم خفیف: فعلات مستفعلن فع لن (فع لان): ز پری رخان
دلبری دارم که بجان از او آذری دارم (خفیف مسدس مشکول اصلم یا

اصلم مسبغ) .

۶- یازده هجائی اول خفیف: فعلات مستفعلن فعلن (فعالان): چو گذر

کند از مقابل من بهوای او پر زند دل من (خفیف مسدس مشکول مخبون محذوف یا مقصور) .

۷- یازده هجائی دوم خفیف: فعلات مستفعلن فعولن (فعولان): ز فراقت

ای یار نازنینم همه شب پریشان و دل غمینم (مشرک مسدس مشکول مطوی محذوف یا مقصور) .

۸- یازده هجائی خفیف: فعلات مستفعلن فاعلن (فاعلان): نکند اگر

یار من یاد من که دهد ز بیداد او داد من (خفیف مسدس مشکول محذوف یا مقصور) .

۹- دوازده هجائی اول خفیف: فعلات مستفعلن فعلاتن (فعالان): اگر

آن دلارام من زدر آید بوصال رویش غم بسر آید (خفیف مسدس مشکول مخبون یا مخبون مسبغ) .

۱۰- دوازده هجائی دوم خفیف: فعلاتن فعلات مستفعلن (مستفعلن): چه رسیدم

بجهان آزادگی من و مستی من و عشق و دلدادگی . (غریب مسدس مخبون مشکول سالم یا مسبغ) .

۱۱- سیزده هجائی اول خفیف: فعلات مستفعلن فعلات فاع (فاع): چو برفته

دلدار من ز کنار من غم دل ز هجران او شده یار من .

۲- شکل چهارم بادوم: فعلاتن فاعلاتن:

۱- هشت هجائی خفیف: فعلات فاعلاتن (فاعلاتان): چه خوش آنکه

دور هستی گذرد بعشق و مستی (رمل مربع مشکول سالم یا مسبغ) .

۲- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار فعلات فاعلاتن (فاعلاتان): سر آن ندارد

امشب که بتابد آفتابی چه خیالها گذر کرد و گذر نکرد خوابی «سعدی» (رمل مثنی مشکول سالم یا مسبغ) .

- ۳- نه هجائی خفیف: فعلات فاعلاتن فع (فاع) : بهزار ناز و غمازی بدلم
چرا همی تازی (رمل مسدس مشکول سالم مجحوف یا مجحوف مسبغ) .
- ۴- نه هجائی هر دور کن خفیف: فعلات فاعلات فع (فاع): ز تو ای نگار ده دله
بکسی نبرده ام گله (رمل مسدس مشکول مکفوف مجحوف یا مجحوف مسبغ) .
- ۵- ده هجائی اول خفیف : فعلات فاعلاتن فعل (فعول) : دل من ربوده ای
ای صنم غم من فزوده ای ای صنم (رمل مسدس مشکول سالم مربع یا
مربع مسبغ) .
- ۶- ده هجائی دوم خفیف : فعلات فاعلاتن فعلن (فعلان) : چو بدام عشق
او افتادم ز خیال عالمی آزادم (رمل مسدس مشکول سالم اصلم یا اصلم مسبغ) .
- ۷- یازده هجائی اول خفیف: فعلات فاعلاتن فعلن (فعالن) : تو بدین لطافت
و جلوه گری دل و دین زپار سایان ببری (رمل مسدس مشکول سالم مخبون
محدوف یا مخبون مقصور) .
- ۸- یازده هجائی سوم خفیف: فعلات فاعلات فاعلن (فعالن) : چو بیازموده ای
وفای من نکنی چرا وفا بجای من (رمل مسدس مشکول مکفوف محدوف
یا مقصور) .
- ۹- دوازده هجائی اول خفیف: فعلات فاعلاتن فاعلاتن (فعالان) : بنشسته
چشم مستت بکمینم که بیسک ننگه ربايد دل و دینم (رمل مسدس مشکول
سالم مخبون) .
- ۱۰- دوازده هجائی دوم خفیف: فعلاتن فاعلاتن فاعلاتن (فعالان): تو چرا عهد وفا
شکسته داری تو چرا دل بر قیب بسته داری (رمل مسدس مخبون مشکول سالم یا مسبغ) .
- ۱۱- سیزده هجائی اول خفیف : فعلات فاعلاتن فاعلاتن فع (فاع) : تو که با فریب
و صلت دل من بردی دل من برنج هجران زچه آزر دی (رمل مشمن مشکول سالم

مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ) .

۱۲- چهارده هجائی اول خفیف: فعلات فاعلاتن فعلات فعلن (فاعلان): چه کنم

حدیث شکر چو لب گزیدم چه کنم نبات مصری چو شکر مزیدم «خواجو»
(رمل مثنی مشکول سالم یا اصلم مسبغ) .

۱۳- پانزده هجائی سوم خفیف: فعلات فاعلاتن فعلات فاعلن «فاعلان» . (رمل

مثنی مشکول سالم محذوف یا محذوف مسبغ)

۳- شکل چهارم باشم: فعلاتن - مفاعلن:

۱- هشت هجائی سالم: فعلاتن مفاعلن (مفاعلان): دل من می چرا بری

که غم من نمی خوری «المعجم» (خفیف مربع مخبون یا مخبون مسبغ)

۲- دور هشت هجائی سالم: ۲ بار فعلاتن مفاعلن (مفاعلان): بگشا در بیا

در آ که مباحیش بی شما بحق چشم هست تو که توئی چشمه وفا «دیوان
شمس» (خفیف مثنی مخبون یا مخبون مسبغ):

۳- هشت هجائی خفیف: فعلات مفاعلن (مفاعلان): چه شود که وفا کنی

نظری سوی ما کنی (خفیف مربع مشکول مخبون یا مخبون مسبغ) .

۴- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار فعلات مفاعلن (مفاعلان): گرم از نظر

افکنی صنما بکه بنگرم دل خود بدهم کرا غم خود بکجا برم (خفیف مثنی
مشکول مخبون یا مخبون مسبغ) .

۵- نه هجائی سالم: فعلاتن مفاعلن فع (فاع): رخ چون آینه ز خورشید

زده بر روی نقش آذر «المعجم» . (خفیف مسدس مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ) .

۶- نه هجائی خفیف: فعلاتن مفاعلن فع (فاع): ز تو تا جدا شده ام بغمت

آشنا شده ام (متدار ک مسدس مخبون سالم = فعلن فاعلن فعلن) .

۷- ده هجائی اول سالم: فعلاتن مفاعلن فعل (فعول): چو دلت از وفا بری

بود همه کارت ستمگری بود (خفیف مسدس مخبون مربع یا مربع مسبغ) .

۸- ده هجائی دوم سالم: فعلاتن مفاعلن فعلن (فاعلان) تو که امروز میکشی

مارا چه کنی ماجرای فردا را « سعدی ». (خفیف مسدس مخبون اصلم یا اصلم مسبغ).

۹- ده هجائی دوم خفیف: فعلات مفاعل فعلن (فعلان): تو که عهد وفا بگسستی دل من بجفا بشکستی.

۱۰- یازده هجائی اول سالم: فعلاتن مفاعلن فعلن (فعلان): (خفیف مسدس مخبون اصلم یا مقصور).

۱۱- یازده هجائی سوم خفیف: فعلات مفاعل فعلن (فاعلان): بجهان ز برای تو زنده ام بامید وفای تو زنده ام.

۱۲- یازده هجائی چهارم خفیف: فعلات مفاعل مفعولن (مفعولان): چو بمهر و وفای تو دلبستم ز وفای جهان همه بگسستم (متدارک مثنی مخبون مقطوع یا مقطوع مسبغ = فعلن فعلن فعلن (فعلان)).

۱۳- دوازده هجائی اول سالم: فعلاتن مفاعلن فعلاتن (فاعلاتان): صنما طاقت فراق ندارم جز بوصلتو اتفاق ندارم «المعجم». (خفیف مسدس مخبون).

۱۴- دوازده هجائی دوم سالم: فعلاتن فعلاتن مفاعلن (مفاعلان): اجل ار از گل من گل بر آورد گل من باد هوایت بپرورد «سلمان ساوجی». (غریب مسدس مخبون یا مخبون مسبغ).

۱۵- دوازده هجائی سوم سالم: فعلاتن مفاعلن مفاعلن (مفاعلان): بچه ماند رخان آن نگار من که همی تابد آن رخسار چو مشتری «المعجم» (حمیم مسدس مخبون از اصل فاعلاتن مستفعلن مستفعلن).

۱۶- سیزده هجائی اول سالم: فعلاتن مفاعلن فعلاتن (فاع): هم از این عمر حاصلم چو دمی باشد نسزد کاین دلم اسیر غمی باشد.

۱۷- سیزده هجائی دوم سالم: فعلاتن فعلاتن مفاعلن (فاع): نکتم جز

بمحبت حکایت از وی که ندارم بجفایش شکایت از وی (غریب مسدس مخبون مرفل یا مطول؟) .

۱۸- سیزده هجائی سوم سالم: فعلاتن مفاعلن مفاعلن فع (فاع): ز تو ای یار نازنین جفا نشاید ور بشاید بدیگران بما نشاید (حمیم مسدس مخبون مرفل یا مطول؟) .

۱۹- پانزده هجائی چهارم سالم: فعلاتن مفاعلن فعلاتن مفعولن (مفعولان): بت دیر آشنای من که نجوید پیوندم ز چه جوید جفای من ز چه دارد در بدم .
(خفیف مثنی مخبون مقطوع یا مقطوع مسبغ) .
ه - اوزان مختلف شکل پنجم :

۱ - شکل پنجم با دوم : مفتعلن - فاعلاتن :

۱ - هشت هجائی سالم : مفتعلن فاعلاتن (فاعلاتان): غمزه چشم سیاهی برده دلم با نگاهی (منسرح مربع مطول) .

۲- دوهشت هجائی سالم : ۲ بار مفتعلن فاعلاتن (فاعلاتان): دلبر من کز محبت رهن دین ودلم شد عاقبت ازرنج عشقش محنت وغم حاصل شد (منسرح مثنی مطوی) .

۳- نه هجائی سالم: مفتعلن فاعلاتن فع (فاع): برده دلم دلستان یاری عربده جو تر که عیاری (بدیل مسدس مطوی مجحوف یا مجحوف مسبغ - از اصل مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن . از اوزان مستحدث) .

۴- نه هجائی خفیف: مفتعلن فاعلاتن فع (فاع): غمزات ای تر که آذری برده دلم با فسونگری (بدیل مسدس مطوی مکفوف مجحوف یا مجحوف مسبغ) .

۵- ده هجائی اول سالم : مفتعلن فاعلاتن فعل (فعال): خوش بدرخشد فروزنده مهر از بر این لاجوردی سپهر (اخرس مسدس مطوی مجبوب یا اهتم) .

۶- ده هجائی دوم خفیف: مفتعلن فاعلاتن فعلن (فعلان) : روی مگردان

- زمن حبیبی زانکه تو دردم را طیبیبی (منسرح مسدس مطوی احد یا احد مسبغ).
- ۷- یازده هجائی اول سالم : مفتعلن فاعلاتن فعولن (فعولان) : جز در او ره بجائی ندارم غیر غمش آشنائی ندارم (اخرس مسدس مطوی محذوف یا مقصور) از اصل مستفعلن فاعلاتن مفاعیلن . از اوزان مستحدث .
- ۸- یازده هجائی سوم خفیف : مفتعلن فاعلات فاعلن (فاعلان) : ای بتک ماهروی خور نژاد باده بمن ده برنگ بامداد «المعجم» . (بدیل مسدس مطوی مکفوف محذوف یا مقصور و اگر بر «مفتعلن فاعلن مفاعلن» تقطیع شود (منسرح مسدس مطوی مخبون نامیده میشود) .
- ۹- یازده هجائی چهارم خفیف : مفتعلن فاعلات مفعولن (مفعولان) : ای صنم حورزاد نیکوروی جنگ مجو بارهیت کمتر گوی «المعجم» . (منسرح مسدس مطوی مقطوع یا مقطوع مسبغ) .
- ۱۰- دوازده هجائی اول خفیف : مفتعلن فاعلات مفتعلن (مفتعلان) : تا بتمنای او بود دل من جز غم او هیچ نیست حاصل من (منسرح مسدس مطوی مکفوف مطوی یا مطوی مسبغ) .
- ۱۱- دوازده هجائی دوم سالم : مفتعلن مفتعلن فاعلاتن (فاعلاتان) : منکه چنین بسته بدام بلایم درغم عشق صنمی میتلایم . (بدیل مسدس مطوی) .
- ۱۲- دوازده هجائی سوم سالم : مفتعلن فاعلاتن فاعلاتن (فاعلاتان) : برده دلم دلبری نیکو لقائی عشوه گری بذله گوئی خوش ادائی (مجتث مسدس مطوی بر اصل دایره عربی) .
- ۱۳- سیزده هجائی اول خفیف : مفتعلن فاعلات مفتعلن فع (فاع) : روشنی طلعت تو ماه ندارد پیش تو گل رونق گیاه ندارد . «حافظ» (منسرح مثنی مطوی مجدوع یا منحور) .

۱- رکن اول و سوم هر دو به «مفعولن» تبدیل شود : مفعولن فاعلات مفعولن فع (فاع) : نه مینوشم ز رود سازان نغمت نه بستانم زمی گساران ساغر.
«مسموعه سعد» این وزن را که «منسرح مثنی مقطوع مطوی منحور یا مجدوع» نامیده میشود . میتوان بر مفعولن فاعلن مفاعیلن فع (فاع) تقطیع کرده هزج مثنی اخزم اشتر سالم ابتر یا ازل نامید که از اوزان معروف رباعی است .

۲- رکن اول به «مفعولن» تبدیل شود : مفعولن فاعلات مفتعلن فع (فاع) :
چون بسپاری بچسب بچه او را هفت شبانروز خیره ماند و حیران . «رود کی» .
(منسرح مثنی مقطوع مطوی منحور یا مجدوع) .

۳- رکن سوم به «مفعولن» تبدیل شود : مفتعلن فاعلات مفعولن فع (فاع) :
چون بشیید تمام وصافی گردد گونه یاقوت سرخ گیرد و مرجان . «رود کی»
(منسرح مثنی مقطوع منحور یا مجدوع) .
دو وزن اخیر نیز در رباعی بکار میروند .

۱۴- سیزده هجائی دوم خفیف: مفتعلن مفتعلن فاعلات فع (فاع) : دل بجهان بستنت ای جان من خطاست زانکه جهان خانه اندوه و ابتلاست . «ادیب»
۲- شکل پنجم با چهارم :

۱- هشت هجائی سالم : مفتعلن فاعلاتن (فعالان) : سالک راه خدایم رهرو لوی وفایم (منسرح مربع مطوی مخبون) .
۲- دور هشت هجائی سالم : ۲ بار مفتعلن فاعلاتن (فعالان) : غم چه خوری که جهان را شادی و غم بنماید عیش و خوشی بنیاید رنج و الم بنماید (منسرح مثنی مطوی مخبون) .

۳- نه هجائی سالم : مفتعلن فاعلاتن فع (فاع) : هستی ما چو دمی باشد خوش نبود که غمی باشد (مجثت مسدس مطوی مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ- بر اصل دائره عرب) .

۴- نه هجائی خفیف : مفتعلن فاعلاتن فع (فاع) : گر تو بجلوه گری شوی

- رهن حور و پری شوی (مجتث مسدس مشکول مجحوف یا مجحوف مسبغ) .
- ۵- ده هجائی اول سالم : مفتعلن فعلاتن فعل (فعول) : هر که کند بطمع زندگی زنده بود بسر افکندگی (مجتث مسدس مطوی مخبون مربوع یا مربوع مسبغ) .
- ۶- ده هجائی اول خفیف : مفتعلن فعلات فعل (فعول) : من که اسیر بالای توام زنده بعشق و وفای توام (مجتث مسدس مطوی مشکول مربوع یا مربوع مسبغ) .
- ۷- یازده هجائی اول سالم : مفتعلن فعلاتن فعلن (فعلان) : در عجبم که بدین روی نکو از چه بود سمت عادت و خو (مجتث مسدس مطوی مخبون مخبون محذوف یا مقصور) .
- ۸- یازده هجائی دوم خفیف : مفتعلن فعلات فعولن (فعولان) : دل بامید وفای تو دارم دیده بشوق لقای تو دارم (اخرس مسدس مطوی مشکول محذوف یا مقصور از اصل مستفعلن فاعلاتن مفاعیلن) .
- ۹- دوازده هجائی دوم سالم : مفتعلن مفتعلن فعلاتن (فعلاتان) : دربر من دلبر من بنیامد آن بت افسونگر من بنیامد (بدیل مسدس مطوی مخبون) .
- ۱۰- دوازده هجائی سوم سالم : مفتعلن فعلاتن فعلاتن (فعلاتان) : منکده بدل غم سودای تو دارم دیده بره ز تمنای تو دارم (مجتث مطوی مخبون بر اصل دایره عربی) .
- ۱۱- سیزده هجائی اول سالم : مفتعلن فعلاتن مفتعلن فع (فاع) : خوش بود ار بنشاطی باده بخواهی با صنمی نمکینی ساده بخواهی . (مجتث مثنی مطوی مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ بر اصل دائره عجم) .
- ۳- شکل پنجم با ششم : مفتعلن - مفاعیلن :
- ۱ - هشت هجائی سالم : مفتعلن مفاعیلن (مفاعیلان) : دل بوفات بستهام

- از همگان گسسته‌ام (رجز مربع مطوی مخبون یا مخبون مسبغ) .
- ۲- دور هشت هجائی سالم: ۲ بار مفتعلن مفاعلن (مفاعلان) : آنکه نبات عارضش آب حیات میخورد در شکرش نگه کند هر که نبات میخورد «سعدی» (رجز مثنی مطوی مخبون یا مخبون مسبغ) .
- ۳- نه هجائی سالم: مفتعلن مفاعلن فع (فاع) : بیرخت ای نگار زیبا کی دل من شود شکیبا (رجز مربع مطوی مخبون مرفل یا مطول) .
- ۴- ده هجائی اول سالم : مفتعلن مفاعلن فعل (فعول) : فتنه آن نگار مهوشم ازخم زلف او مشوشم (بدیل مسدس مطوی مخبون مربوع) .
- ۵- ده هجائی دوم سالم : مفتعلن مفاعلن فعلن = عهد صفا و خرمی طی شد رفت بهار و نوبت دی شد (رجز مسدس مطوی مخبون احد) .
- ۶- یازده هجائی اول سالم: مفتعلن مفاعلن فعلن (فعلان) : خرمی بهارم از رخ اوست شادی روز گارم از رخ اوست (سریع مسدس مطوی مخبون مخبون مطوی مکشوف یا موقوف) .
- ۷- یازده هجائی دوم سالم : مفتعلن مفاعلن فعولن (فعولان) : درغم عشق یاریم نکردی گوش بآه وزاریم نکردی (سریع مسدس مطوی مخبون مخبون مکشوف یا موقوف) .
- ۸- یازده هجائی سوم سالم : مفتعلن مفاعلن فاعلن (فاعلان) : آنکه دل از وفانگیرد منم و آنکه غمت بجان پذیرد منم (سریع مسدس مطوی مخبون مطوی مکشوف یا مطوی موقوف) .
- ۹- یازده هجائی چهارم سالم : مفتعلن مفاعلن مفعولن (مفعولان) : در همه جا بیاد رویش بودم وز همه کس بجستجویش بودم (رجز مسدس مطوی مخبون مقطوع یا مقطوع مسبغ) .

۱۰- دوازده هجائی اول سالم: مفععلن مفاعلن مفععلن (مفععلن): از تو پری
ستمگری خوش نبود جور و جفا از تو پری خوش نبود (رجز مسدس مطوی
مخبون مطوی یا مطوی مسبغ) .

۱۱- دوازده هجائی دوم سالم: مفععلن مفععلن مفاعلن (مفاعلن): دلبر من
با دل من جفا کند جان مرا با غمش آشنا کند (رجز مسدس مطوی مخبون
یا مخبون مسبغ) .

۱۲- دوازده هجائی سوم سالم: مفععلن مفاعلن مفاعلن (مفععلن) : بر من خسته دل
مکن چنین ستم کاین دلم از پی تو شد چنین بغم «المعجم» (رجز مسدس مطوی
مخبون یا مخبون مسبغ) .

۱۳- سیزده هجائی اول سالم: مفععلن مفاعلن مفععلن فع (فاع): مهر رخس
بجان من خانه گرفته خانه دل هوای جانانه گرفته (رجز مسدس مطوی مخبون
مرفل یا مطول) .

۱۴- سیزده هجائی دوم سالم: مفععلن مفععلن مفاعلن فع (فاع): برده دلم دلبر کی
ستیزه خوئی عشوه گری حيله گری بهانه جوئی (رجز مسدس مطوی مخبون مرفل
یا مطول) .

۱۵- سیزده هجائی سوم سالم: مفععلن مفاعلن مفاعلن فع (فاع): دلبر من
بجان من جفا پسندد گرچه دلم بجای او وفا پسندد (رجز مسدس مطوی
مخبون مرفل یا مطول) .

د - اوزان مختلط شکل پنجم :

۱- شکل ششم با دوم: مفاعلن - فاعلاتن :

۱- هشت هجائی سالم: مفاعلن فاعلاتن (فاعلاتن) زهجرت ای نازنینم

برنج و حرمان قرینم (مضارع مربع مقبوض) .

۲- دور هشت هجائی سالم: ۲ بار مفاعلن فاعلاتن (فاعلاتن): بچشمت ای

روشنائی که بی تو بس بیقرارم بجانن ای زندگانی که بی تو جان می سپارم «المعجم»
(مضارع مثنی مقبوض).

۳- هشت هجائی خفیف: مفاعل فاعلاتن: گر از همه کس جدایم بمهر
تو آشنایم (مجثت مربع مشکول).

۴- دور هشت هجائی خفیف: ۲ بار مفاعل فاعلاتن: بدان ملک الملوكی
که هر دو جهان بامرش شدند زهیچ چیز بی بگفتن کاف و نون «معیار الاشعار»
(مجثت مشکول صدر):

۵- نه هجائی خفیف: مفاعلن فاعلاتن فع (فاع): بر آنسرم تا بیال جان
پریم بیالای آسمان (مضارع مسدس مقبوض مکفوف ابتر).

۶- ده هجائی دوم خفیف: مفاعلن فاعلاتن فعلن (فعلان): نخوانده طفل
جنون مزاجم خطی زیست و بلند هستی (مجثت مسدس مخبون مکفوف اصلم یا اصلم
مسیخ): این وزن از دور پنج هجائی شکل ششم نیز بدست می آید و بر «۲ بار مفاعلن
فع» تقطیع میشود.

۷- یازده هجائی چهارم خفیف: مفاعلن فاعلاتن مفعولن (مفعولان): فکار آن
چشم مست شهلایم اسیر آن طره سمن سایم (مجثت مسدس مخبون
مکفوف مشعت).

۸- دوازده هجائی اول: مفاعلن فاعلاتن مفاعلن (مفاعلان): همی کنم
مهربانی بجای تو جفا مکن گر توانی بجای من «المعجم». (مضارع
مسدس مقبوض).

۹- دوازده هجائی دوم سالم: مفاعلن مفاعلن فاعلاتن (فاعلاتان): تو
دلستان بدلبری بیقرینی که از همه بتان بخوبی گزینی (بدیل مسدس مخبون
از اوزان مستحدث).

۱۰- دوازده هجائی سوم سالم: مفاعلن فاعلاتن فاعلاتن (فاعلاتان): بحسرتم

ز اشتیاق هیچ دانی بمحنتم از فراق هیچ دانی (مجتث مسدس مخبون).

۱۱- سیزده هجائی اول خفیف: مفاعل فاعلات مفاعلن فع (فاع): چو بر گذری
همی نگری برویم چرا نکنی یکی نگرش بکارم «المعجم» (مجتث مثنی مخبون
مکفوف مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ).

۱۲- سیزده هجائی دوم خفیف: مفاعلن مفاعلن فاعلات فع (فاع): نه خوش
بود که زنده باشی به بندگی که مرده به ز زنده با سرفکنندگی (سریع مسدس
مخبون مطوی مستزاد؟).

۲- شکل ششم با چهارم: مفاعلن - فاعلاتن:

۱- هشت هجائی سالم: مفاعلن فاعلاتن (فاعلاتن): جفا مکن که
نشاید رهی مکش که نیاید «المعجم». (مجتث مربع مخبون).

۲- دور هشت هجائی سالم: ۲ بار مفاعلن فاعلاتن (فاعلاتن): من آدمی
بجمالندیدم و نشنیدم اگر گلی بحقیقت عجب آب حیاتی. «سعدی» (مجتث
مثنی سالم).

۳- نه هجائی سالم: مفاعلن فاعلاتن فع (فاع): تو آن نگار دلارائی
که رهن دل شیدائی (مجتث مسدس مخبون مجحوف یا مجحوف مسبغ).

۴- نه هجائی خفیف: مفاعلن فاعلات فع (فاع): بیا که جان بسپارمت
چو جان عزیز بدارمت (مجتث مسدس مخبون مشکول مجحوف یا مجحوف مسبغ).

۶- ده هجائی دوم سالم: مفاعلن فاعلاتن فعلن (فعلان): دو صد کرشمه
بکارم کردی بعشق خویش دچارم کردی (مجتث مسدس مخبون اصلم یا
اصلم مسبغ).

۷- ده هجائی دوم خفیف: مفاعلن فاعلات فعلن (فعلان): بحال ما نظری
نداری ز درد ما خبری نداری (مجتث مسدس مخبون مشکول اصلم یا
اصلم مسبغ).

- ۸- یازده هجائی دوم خفیف: مفاعلن فعلات فعولن (فعولان): چه خوش بود بکنار تو بودن بکام دل بپر تو غنودن. (اخرس مسدس مخبون مشکول محذوف یا مقصور از اصل: مستفعلن فاعلاتن مفاعیلن از اوزان مستحدث).
- ۹- یازده هجائی سوم خفیف: مفاعلن فعلات فاعلن (فاعلان): نگار من که به از پری بود پری صفت ز وفا پری بود (مجثت مسدس مخبون مشکول).
- ۱۰- دوازده هجائی اول: مفاعلن فعلاتن مفاعلن (مفاعلان): بهار بود بچشم خزان ودی که شاد بود برویم نگار من «المعجم». (مجثت مسدس مخبون بر اصل دائره عجم).
- ۱۱- دوازده هجائی دوم: مفاعلن مفاعلن فعلاتن (فعالان): نگار من سوار من بسفر شد همی رود چو سر کشان بجهان در «المعجم» (بدیل مسدس مخبون از اصل مستفعلن مستفعلن فاعلاتن از اوزان مستحدث).
- ۱۲- دوازده هجائی سوم: مفاعلن فعلاتن فعلاتن (فعالان): دل از کفم بنگاهی بر بودی غم مرا ز فراقت بفرودی (مجثت مسدس مخبون بر اصل دائره عرب).
- ۱۳- سیزده هجائی اول سالم: مفاعلن فعلاتن مفاعلن فع (فاع): اسیر محنت آن روی چون نگارم بکرده فرقت او تلخ روز گارم «المعجم» (مجثت مثنی مخبون مجحوف یا مجحوف مسبخ).
- ۱۴- سیزده هجائی دوم سالم: مفاعلن مفاعلن فعلاتن فع (فاع): نمیکنی تو از وفاز چرویدام نمیدهی بلطف خود تو چرا دادم.
- ۱۵- پانزده هجائی اول سالم: مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن (فعالان): سحر ز هاتف غییم رسید مرده بگوش که دور شاه شجاع است دایر بنوش «حافظ».
- (مجثت مثنی مخبون مخبون محذوف یا مقصور).
- ۱۶- پانزده هجائی چهارم سالم: مفاعلن فعلاتن مفاعلن مفعولن (مفعولان): دلم که در شب هجران ز انتظارت خونشد زبس گریستم آخر ز چشم من بیرونشد (مجثت مثنی مخبون مشعث یا مشعث مسبخ).

۳- شکل ششم با پنجم : مفاعِلن - مفتحَلن .

- ۱- هشت هجائی سالم : مفاعِلن مفتحَلن (مفتحَلان) : بدلیبری دلبر من
 ربه ده دل از بر من (رجز مربع مخبون مطوی یا مطوی مسبخ) .
- ۲ - هشت هجائی سالم : ۲ بار مفاعِلن مفتحَلن (مفتحَلان) : فغان کنان
 هر سحری بکوی تو میگذرم چو نیست ره سوی توام بسوی تو میگذرم «جامی»
 (رجز مثنی مخبون مطوی) .
- ۳- نه هجائی سالم : مفاعِلن مفتحَلن فع (فاع) : بدل تمنای تو دارم بسینه
 سودای تو دارم (رجز مربع مخبون مطوی مرفل یا مطول) .
- ۴- ده هجائی اول سالم : مفاعِلن مفتحَلن فعل (فعول) : بزلف مشکین تو
 ای صنم کسبیکه آشفته بود منم (بدیل مسدس مخبون مطوی مربع یا
 مربع مسبخ) .
- ۵ - ده هجائی دوم سالم : مفاعِلن مفتحَلن فعلن (فعلان) . دهیکه آن فتنه
 بپا خیزد ز قامتش فتنه برانگیرد . (بدیل مسدس مخبون مطوی اصلم یا اصلم
 مسبخ = رجز مسدس مخبون مطوی احد یا احد مسبخ) .
- ۶- یازده هجائی اول سالم : مفاعِلن مفتحَلن فعلن (فعلان) : هوای مهتر
 چو بود بسرم کجا بود از دل خود خبرم (بدیل مسدس مخبون مطوی مخبون
 محذوف یا مقصور - سریع مسدس مخبون مطوی مخبون مکشوف) .
- ۷- یازده هجائی دوم سالم : مفاعِلن مفتحَلن فعولن (فعولان) : بجز غمت
 ملتسمی ندارم بجز هوایت هوسی ندارم (سریع مسدس مخبون مطوی مخبون
 مکشوف یا موقوف) .
- ۸- یازده هجائی سوم سالم : مفاعِلن مفتحَلن فاعِلن (فاعلان) : تو با چنین
 عشوه و افسونگری دل از همه پیر و جوان میبری (سریع مسدس مخبون مطوی
 مطوی مکشوف یا موقوف - بدیل مسدس مخبون مطوی محذوف یا مقصور) .

۹- یازده هجائی چهارم سالم: مفاعلن مفتعلن مفعولن (مفعولان): بدلبری برده دلم دلداری فسونگری عربده جو عیاری (رجز مسدس مخبون مطوی مقطوع یا مقطوع مسبغ).

۱۰- دوازده هجائی اول سالم: مفاعلن مفتعلن مفاعلن (مفاعلان): زمین مبعده نبودز آسمان چنانکه بخل تو زتو مبعدا «المعجم». (رجز مسدس مخبون مطوی مخبون یا مخبون مسبغ).

۱۱- دوازده هجائی دوم: مفاعلن مفاعلن مفتعلن (مفتعلان): جفا اگر کشیده‌ام ازتو بسی نکرده‌ام شکایتی پیش کسی (رجز مسدس مخبون مخبون مطوی یا مطوی مسبغ).

۱۲- دوازده هجائی سوم: مفاعلن مفاعلن مفتعلن (مفتعلان): غم تو تا در دل من گشته پدید کسی مرا با لب پر خنده ندید «المعجم». (رجز مسدس مخبون مطوی یا مطوی مسبغ).

۱۳- سیزده هجائی اول: مفاعلن مفتعلن مفاعلن فع (فاع): نگار من از دل من خبر ندارد بحال آشفته من نظر ندارد (رجز مسدس مخبون مطوی مخبون مرفل یا مطوی).

۱۴- سیزده هجائی دوم: مفاعلن مفاعلن مفتعلن فع (فاع): مرا بسر بجز هوایش هوسی نیست مرا بدل بجز غمش ملتسمی نیست (رجز مسدس مخبون مطوی مرفل یا مطول).

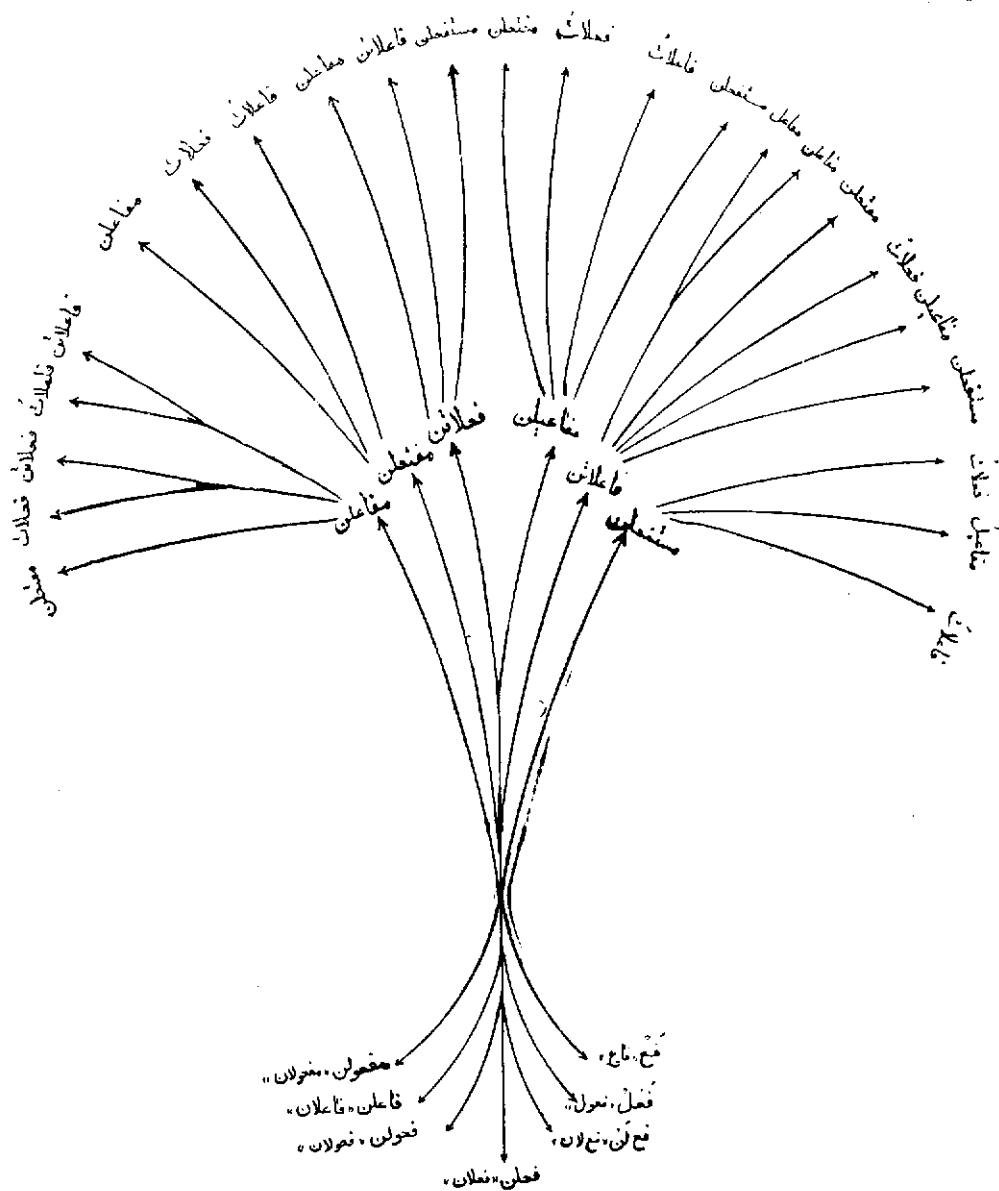
۱۵- سیزده هجائی سوم: مفاعلن مفتعلن مفتعلن فع (فاع): چو من ز مهر رخ او توشه گرفتم ز دیگران در طلبش گوشه گرفتم (رجز مسدس مخبون مطوی مطوی مرفل یا مطول).

۱۶- پانزده هجائی سوم: مفاعلن مفتعلن مفاعلن فاعلن (فاعلان): مکن

فزون عشوه گری بکار من ای صنم که شد زغم خون دل بی قرار من ای صنم
(رجز مثنی مخبون مطوی مخبون مرفوع) .

۱۷- بانزده هجائی چهارم : مفاعلهن مفتعلن مفاعلهن مفعولن (مفعولان) :

گر از وفا بی خبری منت خبر خواهم کرد که با وفایت صنما عمر بسر خواهم
کرد . (رجز مثنی مخبون مطوی مخبون مقطوع یا مقطوع مسبغ) .
تذکره: این وزن را میتوان مبدل دور هشت هجائی همین شکل نیز نامند .

شجرهٔ اوزان مختلط «مُرکَّب»

در شجرهٔ فوقی هر شکل مختلط نامی است و یک «جائی» است که یا نگار یکی از آنها دوازده جائی و یا نگار هر دو ۱۶ جائی حاصل میشود و شبه اوزان از افزودن یک پایه یا نحو «جائی» یا ۱۲ جائی بدست میآید.